

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерства образования и науки Республики Дагестан

МКУ ” УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ” МУНИЦИПАЛЬНОГО

ОБРАЗОВАНИЯ

”ХАСАВИЮРТОВСКИЙ РАЙОН”

МКОУ 'Тенжеаульская СОШ им.М.М.Зумаева”

РАССМОТРЕНО

На заседании ШМО

Темиртдинова С.А.

Протокол №1
от «27» 08 2024 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам директора по УВР

Шихмурзаева Г.К.

Протокол № 1
от «27» 08 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Махитиев А.С.

Приказ № 652
от «30» 08 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родного (кумыкского) языка»
для обучающихся 7 класса

БАЯНЛЫКЪ СЁЗ

Программаны умуми сыпатлав

Аслу школалар учун яратылган ана тилден программа Федерал пачалыкъ билим берив стандартны аслу умуми билим берив ва мисал гысапда онгарылган аслу билим берив программаны талапларына кюрчюленип тизилген. Шо стандартларда муаллимлени ишинде янгы педагогика къайдаланы кюллава масъалалары, охувчуланы хас айрылыкълары, оланы чагъы, билим ва оьсюв даражалары, гъалиги жамият яшавуну талаплары, милли школаланы ишини бай сынавлары ва илму-ахтарыв ишлер гёз алгъа тутулган.

Янгы программа бизин миллетибизни маданиятын, ана тилин теренден уьйренивге, оланы сакълавгъа ва оьсдюрювге, ана тилде аслу умуми билим алывда янгы имканлыкълар болдурувгъа, тилибизде халкъыбызны милли хасиятларын сакълавгъа бакъдырылган. Шолайлыкъда, билим берив программа гъар охувчуну билим даражаларын артдырывгъа эркин ёл ача, ону класда яда уьйде оьзбашына чалышагъанда интернет булан пайдаланмагъа, билимин ва тарбиясын артдырмагъа генг имканлыкълар бере.

Къумукъ тил – къумукъ халкъны тили. Ана тил миллетни кюрчюсю бола: ана тил болмаса, миллет де болмай. Халкъны тарихи, маданияты, адаткъылыкълары ана тил булан тыгъыс байлавлукъда. Мактапларда ана тиллени абурун гётермек учун кёп чаралар гёрюле. Къумукъ тилде юрюлеген дарслар жамият къуллугъун кюте: олар миллетибизни менлигин сакълай, ана тилде гъакълашыв, къатнашыв чараланы кютегенден къайры да, халкъны маданият байлыгъын артдыра, пикир этив мердешлерин камиллешдире.

Умуми школада 7 класда «Къумукъ тил» предметни уьйренивде шулай муратлар салына:

- ана тилни къумукъ халкъны тарихи ва маданияты булангъы тыгъыс байлавлугъун гёрсетип, ону къумукъ халкъны милли маданиятын йимик къабул этип, тил миллетни менлигин сакълайган къуралланы бириси экенни англатыв;
- охувгъа, билим алывгъа охувчуланы гъаваслыгъын, иштагълыгъын тувдурув, оланы охув мердешлерин оьсдюрюв; ана тилге асырап янашма уьйретив, ону эстетика, къылыкъ якъдан адамны оьсювюне этеген таъсирин гёрсетив;

- гъар гюнлюк яшавунда ва охув гъаракатында къумукъ тилде уста кюйде сёйлеме уыйретив, сёйлев тилин байытив, ону чеберлигин артдырыв, аслу умуми охув усталыкъланы ва гъаракатланы бойсындырыв;

- терен билим берив, къумукъ тилни къурулушун, ону аваз системасын, сёз байлыгъын, морфология, синтаксис, пунктуация ва тюзъязыв нормаларын уыйретив, яшланы адабият тилни къайдаларына кюрчюленип сейлемеге ва язмагъа уыйретив, оланы сёз хазнасын байытив, тилни гъакъында бир-бир умуми илму англавлагъа уыйретив.

- ана тилни уыйренивге бакъдырылгъан яратывчулукъ иш бажарывларын камиллешдишив, охувчу яшларда наслудан наслугъа бериле гелген къумукъ халкъны асил хасиятларыны уългюлерин болдурув. Шону кюрчюсюнде яш наслуда жамиятны алдында оъз борчларын кютме гъазирлик, таза къылыкълы, оър инсан хасиятдагъы жамият ишлени яхшылашдырмакъ учун чалышывда талмайгъан, тюзлюкню, гертиликни къайратлы кюйде якълама гъазир хасиятланы болдурмакъ, демек, патриотланы тарбияламакъ.

Умуми школада къумукъ тилни уыйретивни борчлары:

- охувчулагъа дюньяда адамланы ва жамият аралыкъларын гелишдишивде, халкъны тарихин, милли маданиятын, яшавун уыйренивде тил кютеген къуллукъларын билдишив;

- фонетикадан, лексикадан, сёз яратывдан, морфологиядан, синтаксисден, стилистикадан, тюзъязывдан ва пунктуациядан программада белгиленген оъл- б чевдеги билимлени сёйлев ва языв тилде къоллама уыйретив; шо кюрчюде охувчуланы мекенли тюзъязыв ва пунктуация билимлерин ва англавларын болдурув;

- охувчуланы китап булан ишлемеге, билимлерин оъзбашына толумлашдырмагъа уыйретив, тюрлю-тюрлю китаплардан, журналлардан, сёзлюклерден, газетлерден, Интернетден, илму макъалалардан, адабият асарлардан, тестлерден пайдаланма уыйретив;

- тилни чалынывуну гёзеллигин, ону байлыгъын, сёз яратывдагъы имканлыкъларын, чеберлик янларын ва оъзге байлыкъларын гёрсетип, сёйлев ва языв тилни чеберлиги инсанны културасыны хас айрылыкъларыны бириси экенин билдишив;

- къумукъ тилде язылгъан гёрмекли чебер асарланы тилине асасланып, тилибизни чеберлигин, ону гёзеллигин, сёзню чеберлик гючюн гёрсетип, ана тилни стил якъдан чеберлигине ес болмагъа болушлукъ этив

- тилни кѳурулушу булан, ону оѳюв кѳайдалары булан, стилистика ресурслары булан, аслу нормалары булан байлавлу маѳлуматлагѳа ес этив; охувчуланы охув ва языв культурасын, тюрлю-тюрлю сѳйлев гѳаракатларын болдурув, сѳйлев ва языв тилге хас нормаларын кѳоллама уѳйретив;

- кѳатнашыв чараланы яшавгѳа чыгѳармакѳ учун диалог ва монолог кѳайдалар булан байлавлу тизив мердешлени болдурув, ана тилни уѳйренивге бакѳдырылгѳан яратывчулукѳ иш бажарывларын камиллешдишив, охувчу яшларда наслудан наслугѳа бериле гелген кѳумукѳ халкѳны асил хасиятларыны уѳлгюлерин болдурув. Шону кюрчюсюнде яш наслуда жамиятны алдында оѳз борчларын кютме гѳазир, таза кѳылыкѳлы, оѳр инсан хасиятдагѳы, жамият ишлени яхшылашдырмакѳ учун чалышывда талмайгѳан, тюзлюкню, гертиликни кѳайратлы кюйде якѳлама гѳазир хасиятланы болдурмакѳ, демек, патриотланы тарбияламакѳ.

Охув предметни умуми сыпатлав

Янгы стандартлар охувчуланы гѳар класгѳа гѳере алынма герек билимлерин, бажарывлукѳларын, тюрлю гѳаракатларын: предметден алынагѳан билимлер, дарсда берилеген англавланы теренлигин, предметлени бири-бири булангѳы байлавлугѳун ва оѳзюне хас натижаланы токѳташдыра. Шо натижалар охувчуланы бажарывлукѳларыны кѳемеклиги булан оланы гѳакѳлашыв, тил ва маданият булан байлавлу бажарывлукѳларын артдыра.

Ана тил кѳумукѳ халкѳны милли маданиятында гѳермекли ер тутагѳанны билдишив, ону охув-билим алывда, адамны яратывчулугѳунда, кѳылыкѳ-тарбия алыв ѳлунда ойнайгѳан кѳуллугѳун аян этив. Охувчуну ана тилге бакѳгѳан якѳдагѳы сюювюн артдыыв, ону булан оѳктем болма уѳйретив, милли маданият гѳисапда ону тазалыгѳын якѳлав ва сѳйлев пагѳмусун артдыыв. Сѳйлейгенде, оѳзюню ойларын айтагѳанда герек чакѳы сѳз байлыгѳын болдурув ва тилни тюрлю-тюрлю грамматика кѳуралларын кѳоллап билив, сейлейгенде тилини чеберлигине тергев берип, оѳзю оѳзюню тилини чеберлик даражасына багѳа берип болагѳан бажарывланы тувдура

Тилге уѳйренивде охувчулар етишме герекли предметлик бажарывлукѳлар шулардыр

- адабият тилни нормалары булан байлавлу башлапгѳы англавлагѳа ес болмакѳ, лакѳырлашывда тюз сейлевню ѳругѳун сакѳламакѳ;

- гечилген англавлагѳа гѳере орфографиядан, пунктуациядан алынагѳан билимлени оѳзлер кѳургѳан яда берилген текстлерде тюз кѳоллап бажармакѳ;

- оьзю язгъан яда бирев язгъан текстни тергеп, тюзлемек (текстни тергейгенде ана тил предметден алынган билимлерин тюз къолламакъ).

Тилчилик бажарывлукълар булан байлавлу гъасиллер:

- тилни къурулушун, ону оьсююн, нормаларын, охувчуланы сёз байлыгъын ва оланы сёйлевюн грамматика якъдан байытмакъ;

- программада гёрсетилген тил булан байлавлу аслу маълуматланы билмек ва оланы англатып бажармакъ

- тюрлю-тюрлю сёзлюклер, китаплар, газетлер булан пайдаланып болмакъ

Охувчуларда маданиятлыкъ бажарывлукълар (культурологические компетенции) болдурулсун учун оланы билим хазнасында шулай англавланы яратма тюше:

- ана тил къумукъ халкъны милли маданиятында гёрмекли ер тутагъанны билдирмек, ону охув-билим алывда, адамны яратывчулугъунда, къылыкътарбия алыв ёлунда кютеген къуллугъун англамакъ;

- къумукъ тилни оьзюне хас болагъан белгилерин, сёйлевде къолланагъан къылыкъ нормаларын, янгыз къумукъ тилге хас болагъан сёзлени маъналарын токъташдырып билмек.

Программа гъакълашыв-гъаракатчылыкъ къайдада тизилген. Шо къайдагъа гёре берилеген материал охувчуну билимин ва ону гъаракатчылыкъ ругъун теренлешдирмек булан байлавлу.

Курсну гъар бёлюмю эки блокдан тизилген: биринчи блокда тил булан байлавлу англавлар бериле, экинчисинде буса, шо тил булан байлавлу англавланы уьйренегенде, не йимик охув гъаракатланы къоллама тюшегени гёрсетилген.

Ана тил курсну гъакълашыв-гъаракатчылыкъ къайдада юрютов ва предметлени бир-бири булангъы байлавлугъун гёз алгъа тутуп иш гёрюв охувчуланы тюзъязыв ва тюз сёйлев пагъмуларын артдыражагъы белгили.

Охуп-язып билегенни гёрсетеген алааматлар шулардыр:

а) гъакълашыв универсал охув гъаракатлары: авуз тилде яда языв тилде сёйлейгенде, оьзюню ойларын айтагъанда таман чакъы сёз байлыгъы болмакъ, ва тилни тюрлю-тюрлю грамматика къуралларын къоллап билмек;

б) уьйренив универсал гъаракатлары: масъаланы етдиринкли кюйде са- 9 лып бажармакъ; охувчуланы логика ойлашывун оьсдюрювде кёмек этмек, оланы китап булан ишлемеге, билимлерин оьзбашына толумлашдырмагъа уьйретмек; тил булан

байлавлу тарыкъ информацияны табып, ону бир системагъа гелтирип билмек, охувда компьютер булан байлавлу янгы технологияланы къоллама уйренмек, аслу ва экинчи даражалы информацияны айырып билмек

в) низамлашдырыв (регулятивные) универсал охув къайдалары:

- гъаракатчылыкъ ишинде мурат тутуп билмек,

- оъзю-оъзюн тергеп ва тюзлеп билмек

, - сейлейген къайдасына тергев берип оъзюне багъа берип бажармакъ.

Гъасили, школа умуми культурасы булангъы, гележекде оъзюню охувун орта ва оър ожакъларда давам этип болагъан адамны гъазирлей.

Ана тилни мактап курсунда, охутувда алгъа салынагъан борчлагъа къыйышывлу этилип, фонетиканы, лексиканы, сёз яратывну, морфологияны, синтаксисни, тюзъязывны, пунктуацияны, стилистиканы бёлюклеринден тангланyp алынган билимлер, шотай да жамиятны яшавунда бизин тилни кютеген къуллукълары, ону оъсювюню даражасы ва оъзге тюрю маълуматлар берилген.

Школада ана тилни уйренивню курсуну материаллары класлагъа гёре шулай ерлешген: V, VI ва VII класларда фонетика, лексика, сёз яратыв, морфология ва тюзъязыв уйретиле. Синтаксисни тизимли курсу VIII ва IX класларда уйрениле. Тек синтаксисден ва пунктуациядан аслу англавлар, I—IV класларда уйренилген материалны такрарлагъан сонг, V класда да бериле. Шо гележекде морфологияны ва синтаксисни бир-бири булан байлавлукъда уйренивню гъакъындагъы агъамиятлы методика идеяны яшавгъа чыгъармагъа ва охувчулагъа синтаксисден, пунктуациядан ва сёйлевден берилеген англавларда синтаксисни курсун тизимли кюйде охума башлагъынча хыйлы алда къурмагъа имканлыкъ бере.

Йылны башында ва ахырында гечилген материалны такрарламакъ учун программада сагъатлар гёрсетиле, дарсланы юрютювню мекенли шартларына къарап, муаллим шо сагъатланы къоллай. Муаллим V—IX класлар учунгъу курсларда белгили янгы материал да къошулагъанын билмеге герек. Шотай материалны уьстюнде ишлев экинчилей къайтып уйренмекни тюгюл, янгыз такрарлавну ва теренлешдиривню талап эте.

Аслу школада «Къумукъ тил» курсну мурады охув гъаракатны предметлени бир-биринден алынагъан ва предметни оъзюнден алынагъан муратларындан гъасили бола. Шо муратлагъа етишмеге охувчуланы бажарывлары булан байлавлу къарав кёмек эте. Шо къаравда юрюлеген дарслар охувчуланы гъакълашыв, тилчилик, маданиятчылыкъ англавларын болдура.

Гъакълашып бажарывлукъ гъакълашывну тюрлю-тюрлю къайдалары булан пайдаланып билмекни, охув ва языв тил культурасын камиллешдиривню, охувчуну къатнашывгъа гъазирлигин, айтагъан ойларын ойлашып айтмакъны, яшланы оьмюрюне, сынавуна, умуми школада гъар девюрге хас болагъан психология айрылыкъларына гёре тилни гъар тюрлю ситуацияларда къоллап билмекни талап эте.

Тилчилик бажарывлукълар тил кютеген ишаралыкъ ва жамият къуллукъларын англав, тилни къурулушун, ону оьсювюн, нормаларын, охувчуланы сёз байлыгъын ва оланы сёйлевюн грамматика якъдан байытыв, охувчулагъа герек чакъы тил булан байлавлу аслу маълуматланы билив ва оланы англатып бажарыв, тюрлю-тюрлю сёзлюклер булан пайдаланыв билимлени кёмеклиги булан таъмин этиле.

Охувчуларда культуралыкъ бажарывлар болдурулсун учун оланы билим хазнасында шулай англавланы яратма тюше:

а) къумукъ тилни къумукъ халкъны тарихи булангъы байлавну аян этив;

б) ана тил къумукъ халкъны милли маданиятында гёрмекли ерни тутагъанны билдирив;

в) ана тилни охув-билим алывда, адамны яратывчулукъ ишинде, къылыкъ-тарбия алыв ёлунда кютеген къуллугъун билдирив;

г) къумукъ тилни оьзюне хас болагъан белгилерин, сёйлевде къолланагъан къылыкъ нормаларын, янгыз къумукъ тилге хас болагъан сёзлени маъналарын, къалиплерин гёрсетип бажарыв.

Программа гъалиги методикагъа хас болагъан тюшюнюв-гъакълашыв (сознательно-коммуникативный) ва чалышывчулукъ (деятельностный) къаравлагъа янашып тизилген.

Тюшюнюв-гъакълашыв къайдада 7 класда къумукъ тилге уьйретивни аслу ёллары шулардыр.

Гъакълашыв къайда тилге уьйретивни мурадын токъташдыра: охувчуну гъакълашыв бажарывларын болдура. Бу къайданы яшавгъа чыгъарыв охувчуланы сёйлев гъаракатында билим ва уьйрениш мердешлерин тувдура. Гъакълашыв къайда охув процесс сёйлев гъаракатын теренлешдиривге бакъдырылма герекни, охув процессни нечакъы бола буса адатлангъан къумукъ тилде сёйлевге ювукълашдырмакъны талап эте. Къумукъ тил дарсларда юрюлеген бары да ишлер шо талап булан байлавлу юрюлме тюше. Сёйлев тилге сёйлей туруп уьйренмек – гъакълашыв къайданы хас айрылыгъы гысапла

Тюшюнюв принципге гёре тил материалы яшланы охувгъа уьйретивде аслу охув материалы гысаплана. Тил булан байлавлу алааматланы тюшюнюп англав къумукъ тилде эркин сёйлевню шартларындан бириси гысаплана. Гъакълашыв ва тюшюнюв къайдалар биригип методика илмуда тюшюнювгъакълашыв къайданы яратгъан

Умуми охувда салынгъан масъалаланы натижа береген кюйде чечилмекни аслу мурады – сёйлев ва языв тилни оьр даражада къоллап билмек. Тилчилик кюрчюсюнде гъакълашыв ва маданият компетенцияларын болдурув – «Къумукъ тил» предметни аслу мурады бола. Гъакълашыв ва маданият компетенциялар тил оьсдюрюв дарсларда амалгъа геле, тилчилик компетенция буса тилни системасын уьйренегенде яратыла.

Шу программа эки гесекден тизилген: «Тилни къурулушу» ва «Байлав тилни оьсдюрюв». Эки де бёлук бир-бири булан тыгъыс кюйде байлавлу, неге туюл байлавлу тилни оьсдюрюв тилни къурулушуна, ону нормаларына кюрчюленген. Шо саялы тилни грамматика формаларын, къайдаларын билмек булан бирче, оланы сёйлев тилде тюз къоллап бажармакъ, ону чеберлигин гёрсетеген имканлыкъларын сёйлев тилде къоллап билмек, ана тилге аявлап, асырап къаравгъа уьйренмек, оьзюню тил гъазирлигин, тил культурасын артдыривгъа гъаваслыгъын болдурмакъ бажарывланы чараларын гёзалгъа тутма тюше.

АНА ТИЛГЕ УЬЙРЕТИВНИ ИЧДЕЛИГИ

Къумукъ тилни оьсюв гъалы

6-нчы класда гечилгенни такрарлав

Ишлик.

Умуми маънасы (такрарлав). Ишлик къуршайгъан къалиплер. Ишликни баш къалиби. Барлыкъ ва ёкълукъ ишликлер. Ёкълукъ -ма, -ме къошумчаны башгъа къошумчалардан айырыв. Ишликни бетлеге ва санавлагъа гёре тюрлениши. Бет къошумчалар. Уьчюнчю бетде -лар, -лер къошумчаны къолланышы. Бет къошумчаланы тюз язылышы. Гёчюм ва къалым ишликлер. Ишликни даражалары. Ишликни багъышлары. Буйрукъ багъыш. Тилев багъыш. Тилев багъышны простой къалиплери. Тилев багъышны къошма къалиплери. Шарт багъыш. Шарт багъышны къошма къалиплери. Хабар багъыш. Гъалиги заман. Гетген заман. Гетген заманны простой къалиплери. Гетген заманны къошма къалиплери. Заман къалиплени бир-бирини орнунда къолланышы. Заман 17 къалиплени тюз язылышы. Ишликни этилиши. Ишликни чечивюню гезиги. Ишликни белгисиз къалиби, ону жумлада кютеген къуллугъу.

Сыпатишлик.

Сыпатишликде ишликни ва сыпатлыкъны белгилери. Сыпатишликни заманлары. Сыпатишликлени атлыкъланы орнунда къолланышы. Сыпатишликни алышыныву. Атишликлер. Атишликлени биринчи тайпасы. Атишликлени экинчи тайпасы. Атишликлерде ишликни, атлыкъны белгилери. Атишликни жумладагъы къуллугъу.

Гъалишлик.

Гъалишликлени этилиши. Гъалишликли байлам.

Кёмекчи ишликлер. Биринчи тайпа кёмекчи ишликлер. Кёмекчи ишликлени экинчи тайпасы. Ишликни жумладагъы къуллугъу. Кёмекчи ишликлени тюз язылышы.

Гъаллыкъ. Гъаллыкъны гъакъында англав. Гъаллыкъны бёлюклери. Гъаллыкъланы этилиши. Гъаллыкъ этеген къошумчалар. Къошма гъаллыкълар. Гъаллыкъланы жумладагъы къуллугъу. Гъаллыкъланы тюз язылышы.

Кёмекчи атлар.

Байлавучлар. Байлавучланы гъакъында англав. Байлавучланы тюрлюлери. Булан, бир, да, де, не деген сёзлени байлавучланы орнунда къолланышы.

Гесекчелер. Гесекчелени гъакъында англав. Башгъа тил гесимлени гесекчелени орнунда къолланышы. Гесекчелени тюз язылышы.

Модаль сёзлер. Модальный сёзлени гъакъында англав. Модальный сёзлени жумлада къуллугъу.

Уьнлюклер. Уьнлюклени гъакъында англав. Уьнлюклени тюз язылышы.

Йыл боюнда гечилген материалны такрарлав

**7 КЛАСДА «КЪУМУКЪ ТИЛ» ПРЕДМЕТНИ
УЪЙРЕНИВДЕ ОХУВЧУЛАР ЕТИШМЕ ГЕРЕКЛИ
ПЛАНЛАШДЫРЫЛГЪАН ГЪАСИЛЛЕРИ**

Энчили гъасиллер

Шу талап, аян этип айтгъанда, охувчу, озбашына чалышып, билимин артдырывда, яшавда оз ерин табывны, алгъан билимлерин охувда къоллавну ва билим алывгъа бакъдырылгъан чалышивун не даражада арагъа чыгъарып бажаргъанын англата.

Охувчудан оъзюнден хас болагъан энчили гъасиллер шулардыр:

ватандаш-патриотлукъ тарбиялав:

— оъз Ватанына (Россиягъа ва Дагъыстангъа) охувчуланы къыйматлы къаравун болдурув, оланы ватандаш бирлигин тарбиялав;

— Ватанны сююв, абурлав, оъзюню миллетине амин болув, анадаш топурагъыбыз Къумукътюзге бакъгъан сююв гъислени тарбиялав ва патриот гъислерин гючлендирив;

— ана тил къумукъ халкъны тарихи ва маданияты булан тыгъыс байлавлу экенин англав, ону къумукъ халкъны милли маданиятын йимик къабул этив, ана тилге бакъгъан якъдагъы сюювюн, гъаваслыгъын артдырыв;

— курсну тюрлю-тюрлю бёлюклерин уйренегенде тил адамланы бирбири булангъы аралыкъларын болдурувда агъамиятлы къурал экенин англав;

— охувчуланы ана тилни уйренивге иштагълыгъын тувдурув, ана тил булан оъктем болма, ону тазалыгъын сакълама уйренив, оъзю оъзюню сёйлев байлыгъын артдырмагъа къаст этив;

— охувчуланы герек чакъы тил байлыгъын болдурув, оъзлени ойларын, гъислерин эркин кюйде къумукъ тилде айтмакъ учун герек чакъы тил къуралларын къоллап бажарыв, биревню яда оъзюню сёйлевюне тийишли къыймат бермеге уйренив;

— тилни чалынывуну гёзеллигин, ону байлыгъын, тилни лексикасыны тюрлю-тюрлю янлары барлыгъын гёрсетмеге, ону сёз яратывдагъы имканлыкъларын, чеберлик янларын ва оъзге байлыкъларын гёрсетмеге бажарыв;

— жамиятны ва адамланы арасындагъы аслу байлавлукъланы гелишивюн англамакъ, ватандашлыкъ ва жамият арада болмагъа тюшеген ихтиярланы якълавдагъы англавларын оъсдюремек, алдына мекенли мурат салып ва яшавда оъз ерин табып болагъанлыгъын гёрсетмек, кёп тюрлю маданиятлар бар дюньяда Россияны оъзтёречилигин билмек ва англамакъ;

— оъз халкъыны тарихин, тилин билип, Ватаныны алдында жаваплыкъны тарбиялав;

— къумукъ тилни халкъыбызны тарихин, маданиятын уйренивде агъамиятлыгъын билдирив;

— охувчуланы анадаш халкъыбызгъа ва оъзге халкълагъа бакъгъан сюювюн артдырыв;

— дюньягъа тюз къаравларын яратыв; башгъа тили, дини бар халкълагъа, адамлагъа абурлу кюйде янашыв

— гьаллашыв бажарывлукъларын яратыв; гъар тюрлю ишлерде уллулар ва гиччилер булан байлавлукълар юрютме уйретив

— охувгъа жаваплы кюйде янашып, оз камиллешивге, озбашына билим аливгъа гъавасландырыв;

— жамиятда юрюлеген яшав-туруш гьалланы бидирив; къувунлу гьалларда озюн тутуп ва башгъалагъа зиян болмайгъан гьалда иш гёрме уйретив;

— экология культурасын яратыв;

— уьягълюню агъамиятлылыгъын англатыв, агълюню вакиллерине рагъмуну янашып яшама уйретив;

— охувчуланы эстетика гъакъылын оьсдюрюв;

— загъматгъа тюз къаравну, жамият борчну кютме гъазирликни, намуслукъну, адамланы ишлерин ва хасиятларын тюз багъавлавну ёлларын сездирив;

ругъ ва эдеп-къылыкъ тарбиялав:

— тарыкълы затны тюз алып, озбашына пикир этип, охув масъалаланы озбашына чечме уйретив;

— гъар адамгъа тюз ярашып, ону яшав сынавларына гёре озтёречелигин, яшавгъа озтёрече къаравун тюз англав;

— гъалиги замангъы агъамиятлы масъалаланы ичинде баш алып болмагъа уйретив;

— ругъ байлыкълардан пайдаланма уйретив;

— эдеп-инсап, къылыкъ-тарбия, адамгъа языкъсыныв, уллугъа абур, сый, гъюрмет этив хасиятланы тарбиялав;

— яшав гьалланы тюз англамагъа, оланы агъамиятын, себеплерин, бирбири булангъы аралыкъларын уйретив;

— касбу булан байлавлу ва башгъа тюрлю масъалаланы чечмеге уйретмек (гьаллашыв, маълумат излев, анализ этив, бирликде иш гёрюв);

эстетика тарбиялав:

— охувчуланы чебер эстетика оьсювюне тийишли шартлар болдурув, оланы яратывчулукъ бажарывлукъларын оьсдюрюв

— адамдагы, айлана табияттагы аривлүкнү, гёзелликни гөрме, ону сезме, гыс этме уйретив;

— текстни, асарны чебер охуйганда сакланма герек кайдалар, оланы эстетика янын сезмеге уйретив;

— гяр чебер асарда аривлүкнү, чеберликни алакатлары гыс этме уйретив;

— чебер асарлага, чебер сөйлөсгө эстетика якдан бага берме, оланы чебер алакатларын аян этме уйретив.

— бизин адатларыбызны, кумук халкыга хас болаган кылыкканы, хасиятканы асырап, аяп, ойлони хас куюнде юрютмеге ва сакламага уйретив;

савлук саклав тарбиялав:

— савлукыга, кыркырага пайдалы ва савлукыга кыркычсуз гыракатлага етишмекни тарбиялав;

— кыркыра савлугун ва руг савлугун аяп саклама уйретив.

загмат тарбия:

— яшлык загматда чыныгыганын аргатып, яшавдан ва чебер асарлардан мисаллар гелтирип, охувчуланы гяр тюрлю загмат мердешлеге, гелтирив

— охувчуланы иштагын тартаган мердешли саниятлага кыршав.

экология тарбия:

— яшканы табиятны саклав ва кырув ругда тарбиялав, табиятны кыруп саклавну гыкында да аргатыв ишлер оыгерив;

— табиятны суратлайган текстлени гечегенде айлана табияттагы аривлүкнү, гёзелликни гөрме, сезме, гыс этме уйретив;

— табиятны тазалыгын болдурма, ояр зарал гелтиреген гыракатлардан сакланмага уйретив;

илму-ахтарив билимин кыйматлав:

— дуньяны гёрюнюшюн суратлайган башлагы илму аргавларын, шолай да тилни системасы булан байлавлу аргавларын теренлешдирип;

— яшканы теренден ойлашдыраган масалалага тергевюн бакдырып, оланы оылбашына илму-ахтарив ишлер юрютме бажарывчулугун теренлешдиримек.

МЕТАПРЕДМЕТЛИК ГЪАСИЛЛЕРИ

7 класда «Къумукъ тил» предметни уйренивде охувчулар етишме герекли метапредметлик гъасиллери шулардыр:

Унивесал охув гъаракатлары.

Аслу логика гъаракатлары:

— тил оьлчевлени (авазны, сёзню, жумланы ва текстни) олар кюрчюленген белгилеге гёре (грамматика, лексика ва шолай башгъа белгилеге гёре) бирбири булан тенглешдирмек; оланы ортакъ яда бир биринден айырагъан белгилерин токъташдырмакъ

— тил оьлчевлени рас гелеген белгилерин токъташдырмакъ;

— тил оьлчевлени аслу белгилерин токъташдырмакъ (авазланы, тил гесимлени, жумлаланы, текстлени); оланы бёлюклеге гёре айырмакъ;

— охувчуланы оьзбашына герекли маълуматланы тапмагъа уйретмек;

— муаллимни алгоритмасына гёре тилибизге хас болагъан ва хас болмайгъан белгилеге охувчуланы тергевюн тартмакъ;

— оьзбашына тил оьлчевлени уьстюнде ишлемек;

— охув масъаланы чечегенде маълуматлар азлыкъ этегенни гъис этип, янгы къошум маълуматлар гелтирип билмек;

— тил материалны уьстюнде ишлейгенде белгили бир гъалны тувдурагъан шартланы гелишин, себебин англатып, натижа чыгъармакъ.

Аслу илму-ахтарыв гъаракатлар:

— тил масъалаларын чечегенде соравланы илму-ахратыв къуралы гъисапда къоллап бажармакъ; — муаллимни кёмеклиги булан илму-ахтарыв ишни мурадын билмек;

— тапшурувну этилежек вариантларын тенглешдирип, олардан лап да къыйышагъан вариантын англатып бажармакъ (алданокъ берилген белгилеге гёре);

— алданокъ берилген плангъа гёре гиччирек илму-ахтарыв иш оьтгермек; берилген плангъа гёре проект тапшурувну кютмек;

— натижалар чыгъармакъ, оъзю оътгерген ахтарыв ишлеге гёре далиллер гелтирип толумлашдырмакъ (бёлюкlege бёлюп, тенглешдирип);

— уллулагъа сорап, оланы да къуршап, проект иш оътгермек;

Информацияны уъстюнде ишлев:

— охув масъаласын чечегенде информацияны беривде тюрлю-тюрлю методланы, къуралланы къоллап бажармакъ

— тарыкълы информацияны айырып, анализ этип, англатып, огъар гёре гъасиллер чыгъарып, таблицалар, схемалар къоллап бажармакъ;

— герек-тарыкъ кюрчю материалланы (источниклени) табып бажармакъ, масала, талап этилеген информациягъа гёре сёзлюклени къоллап бажармакъ;

— сёзлюклени, охув китапланы къоллап тюз ва тюз тюгюл информацияны айырып билмек;

— муаллимни, уллуланы, ата-ананны кёмеклиги булан сёзлени язылышы, айтылышы, этилиши, оланы маъналары гъакъында къоркъунчсуз чараланы гёрюп, информация тапмагъа уйренмек;

— салынгъан охув масъалагъа гёре языв ва авуз текстлер гелтирип бажармакъ, оъзю тил масалаларына багъышлангъан шолай таблицалар ва схемалар этип бажармакъ;

— информацияны низамлашдырыгъанда, бир материалдан алынгъан гесекде салынгъан муратгъа гёре маъналы охувну къоллап бажармакъ;

— бир ойну гери урмакъ учун оъзюню далиллерин гелтирип бажармакъ;

— информацияны эсинде сакълап, ону низамлашдырып бажармакъ

7 класда охув йылны ахырына шулай гъакълашыв универсал охув гъаракатланы болдурма герек:

гъакълашыв гъаракатлар:

— тил булан байлавсуз гъакълашыв къуралланы, оланы маъналарын англамакъ;

— оъзюню ойларын ва гъислерин языв тилде яда авуздан салынгъан муратгъа ва белгили бир агъвалатгъа гёре тюз къуруп ва англатып болмакъ;

— сёйлевде йымышакъ, таъли тил булан сёйлеп, оъзгелер булан аралыкъ тутуп бажармакъ;

- сёйлевчюге гьюрметли кюйде янашып, диалогда ва эришивлю масъаланы арагъа салып ойлашагъанда озъюню тюз ёлда тутуп бажармакъ;
- ойлар, пикрулар, къаравлар рас гелмей, бир нече тюрлю болма ярайгъанны англамакъ;
- пикруларын, ойларын башгъалар булангъы аралыкъда сёйлевню къылыкъ къайдаларындан тайышмай айтмакъ;
- авуз ва языв тиллерде ситуациягъа гёре текстлер тизип билмек (суратлав, ойлашыв ва хабарлав);
- озъю яда биревлер булан бирче этген илму-ахтарыв ишни натижасын чыгъарып гиччирек докладлар этип бажармакъ;
- этеген докладына гёре суратлар, слайдлар этип, оланы къоллап бажармакъ
- . — жумлаланы озъюню сёйлевюнде ситуациягъа гёре тюз къоллап бажармакъ;
- озгелени сёйлевюне янашып тынглап ва сёйлеп бажармакъ, сёйленеген затны англамакъ, сёйлевде къолланагъан янгы сёзлени эсде сакъламакъ ва сёйлев чеберликни гыис этмек;
- текстни чебер охуп, текстге соравлар салып ва ону авуздан хабарлап билмек;
- озъюню ойларын озге адамланы ойлары булан тенглешдирип, оланы башгъалыкъларын англамакъ;
- гъакълашывда монологну, диалогну герекли ерде тюз къоллап бажармакъ.

Охув йылны ахырына 7 класда болдурулагъан низамлашдырылгъан универсал охув гъаракатлары:

Озъю озъюн низамлав (самоорганизация):

- натижа чыгъармакъ учун озъю озъюню ишин салынгъан масъалагъа гёре планлашдырып бажармакъ; — этме герек ишлени низамлы, системалы кюйде оьтгермек. Озъю-озъюн тергев:
- тюзевлю, онглу ва тюзевсюз, онгсуз этилген охув ишлени себебин токъташдырып, исбат этип бажармакъ;
- сёйлевде ва язывда къутгъарылгъан янгылышланы эбинден гелмек учун озъюню охув гъаракатларын тюзелтип бажармакъ;

— оъзюню охув гъаракатларын охув масъалалар булан (тил оълчевлени къолланышы, оланы хасиятлары булан) гелишдирип бажармакъ;

— тил материалын къоллайгъанда къутгъарылгъан орфография ва пунктуация янгылышланы табып бажармакъ;

— оъзюню охув гъаракатларын оъзюню классында охуйгъан яшланы гъаракатлары булан тенглешдирип, оланы берилген белгилеге, оълчевлеге гёре тюз къыйматлап бажармакъ;

Бирче гъаракат гёрюв:

— охув масъалаланы чечивде салынгъан аз заманны ичинде яда узакъ заманны ичинде этилме герек ишлени чечмек учун гъаракат этмек;

— бирче юрюлежек ишлени мурадын англап, ортакъ ишни планлашдырып, сёйлешип, арагъа салып ойлашып салынгъан муратгъа етишмек учун къаст этмек;

— башчылыкъ этме, тапшурувланы кютме, ирия болма, давлашыв, тюртюшюв масъалаланы чечмеге гъазир болмакъ;

— оъзюне тапшурулгъан жаваплы ишни кютме гъазир турмакъ;

— ортакъ ишге оъзю этген къошумну къыйматлап билмек;

— берилген уългюге гёре ортакъ проектлени оътгерме гъазир болмакъ.

Гъис интеллект:

— оъзюню ва оъзгелени гъис интеллектлерин тутуп бажармакъ;

— гъис булан байлавлу интеллектлени ачыкъ этип, оланы себебин англатып бажармакъ; оъзюню гъислерин низамлашдырып бажармакъ;

Принятие себя и других:

— оъзге адамланы ойларын тюз англап, оланы къабул этип бажармакъ, оъзю де, оъзгелер де янгылышма мумкин экенни билмек;

— оъзгелени де, оъзюн де айыпламай, терс гёрмей, ачыкъ кюйде къабул этмек;

— айланадагъы бары да затгъа контроллу къюрютме бажарылмайгъанны англамакъ. Предметлени бири-бири булангъы байлавлугъун гёрсетеген натижалар да (метапредметный) охув гъаракатында гёрмекли ер туту. Предметлени бирибири булангъы байлавлугъун гёрсетеген гъасиллеге гире:

— ана тилни оьзге предметлер булангьы байлавлуьгун гёрсетеген англавлар, тюрюлю источниклени, шоланы арасында Интернет ресурсланы да кьоллап, охувчуланы билимлерин артдырыв, оланы дюнья кьаравларын генглешдирив ва халкьарада шо кьаравланы тюз кьоллама уьйретив;

— охув булан байлавлу бир план кьуруп, шо планны натижаларын муаллимлер булан яда тенглилери булан бирче яшавгьа чыгьарывда оьзтёрече ёлланы белгилев;

— охугьан текстни проблемасын тюз англав, ёравну (гипотезаны) арагьа чыгьарыв, материалны кьурашдырыв, оьзюню кьаравларын гертилемек учун далиллер гелтирив, айтылагьан пикруланы себеп аралыкьларын авуздан ва язып англатып билив ва гьасиллер чыгьарыв;

— оьзбашына оьз ишин гёзалгьа тутуп, оьзюню муштарлыкь гьавасларын белгилеп бажарыв;

— тюрюлю-тюрюлю маълуматлар береген источниклени табып, оланы ахтарып, оьзбашына кьоллап бажарыв;

— сёйлев гьаракатны тюрюлюлерин кьоллап билмек.

Кьулакьасыв ва охув булан байлавлу талаплар:

а) авуз ва языв тилде берилген текстлени темасын, аслу ва экинчи даражалы маъналарын тюз англав;

б) охувну гьар тюрюлю кьайдалары булан (таныш болув, уьйренив, гёзден гечириив) пайдаланыв;

в) тюрюлю-тюрюлю стиллерде ва жанрларда язылгьан текстлени авуз лакьырда кьоллав, кьулакьасывну тюрюлю кьайдалары булан (айырыв, таныш болув, мекенли) пайдаланыв;

г) текстден тарыкьлы болагьан информацияны айырып бажарыв мердешлеге ес болув;

д) тюрюлю справочниклерден, газетлерден, журналлардан, охув компактдисклерден, Интернетден тарыкьлы болагьан информацияны табып, ону кьоллама уьйренив;

е) тюрюлю-тюрюлю сёзлюклер булан, электронный кьураллар булан пайдаланып билив;

ж) оъзбашына тил булан байлавлу материал жыйма, ону бир ёрукъгъа (системагъа) гелтирме уыйренив, бир къалипдеги сёзлени башгъа къалиплерде къоллама уыйренив;

з) сёйлев тилде ёлугъагъан айтымланы маъна якъдан тенглешдирип, оланы стилистика башгъалыкъларын гёрсетип бажарыв.

Айтыв ва языв булан байлавлу талаплар:

а) гележекде охув гъаракатда салынгъан мурадын англав (хас ва коллектив), етишген муратлагъа къыймат берип, оланы авуз ва языв тилде англатыв;

б) охулгъан текстни тюрлю-тюрлю къайдаларда айтып бажарыв (план тизив, хабарлав, конспект этив, аннотация языв);

в) охув ва языв текстлени тюрлю-тюрлю стиллерде къолламагъа уыйренив;

г) текстни къурулуш белгилерин сакълап (логика ва маъна якъдан къурулушун, жумлаланы бир-бири булангъы байлавун, темагъа къыйышивун), оъзюню ойларын, гъислерин авуз ва языв формаларда толу кюйде англатып бажарыв; эшитгенине, гёргенине, дюньяда ёлугъагъан агъвалатлагъа оъз къаравун айтып ва оъзюню ойларын якълап бажарыв;

д) монологну ва диалогну тюрлюлерин герекли ерде тюз къоллап бажарыв;

е) сёйлевде къумукъ адабият тилни орфоэпия, лексика, грамматика, стилистика нормаларын сакълап билмек, язывда орфография ва пунктуация нормаланы къоллап билмек;

ж) сёйлев къатнашывда, сёйлевню этика нормаларын къоллап, оъзюню пагъмусун болдурув, ишараланы, юм-чум этивлени болгъан чакъы аз къоллап сёйлемеге уыйренив;

з) охув тармакъда ва гъар гюнлюк практикада оъзюню сёйлев нормаларына тергев берив; сёйлевюне, ону ичделигине, тил якъдан тизилишине къыймат берип билив, янгылышланы гёрсетип, оъзю язгъан текстлени редактировать этив;

и) оъзюню тенглилерини алдында доклад, реферат булан чыгъып сёйлемеге уыйренив; эришивлерде, тарыкълы масъалаланы арагъа салып ойлашып сёйлевлерде ортакъчылыкъ этив; к) уыйренген билимлерин гъар гюнлюк яшавда къоллап билмек; ана тилни оъзге предметлени уыйренегенде къоллап билмек (масала, рус тил, тыш пачалыкъланы тиллерин уыйренегенде);

л) бир ишни бирче этегенде, эришивлерде, тарыкълы темаланы арагъа салып ойлашагъанда адамлар булан гъакълашып билмек, къумукъ тилге хас болагъан милли-маданият нормаларын яхшы билмек.

ПРЕДМЕТЛИК ГЪАСИЛЛЕР

Охув йылны ахырына 7-нчи класда охуйгъан охувчу уьйренежек:

- ишликлени бетлеге санавлагъа гёре тюрлендирме;
- бет къошумчаланы тюз язма, языв ва авуз тилде къоллама;
- гёчюм ва къалым ишликлени, ишликлени даражаларын англатма ва оланы багъышларын белгилеме;
- хабар багъышдагъы ишликлени заманлагъа гёре (гъалиги, гележек, мекенли гележек, мекенсиз гележек; гетген) алышдырып, авуз тилде къоллама;
- заманланы простой ва къошма къалиплерин, ишликни этилишин англатма;
- ишликни белгисиз къалибин таныма; баш къалипдеги ишликлени (буйрукъ къалипни 2-нчи бетдеги текликдеги формасы) тюрлю-тюрлю къалипдеге салып къоллама;
- ишликлени заман къалиплерин байлавлу текстде къоллап, оланы гёчюм маъналарын англатма;
- ишликни морфология якъдан чечме;
- сыпатишликлени грамматика белгилерин гёрсетип, бир-биринден айырма;
- сыпатишликде ишликни ва сыпатлыкълны белгилерин гёрсетме;
- сыпатишликни этилишин англатма ва оланы заманлагъа гёре алышдырма;
- сыпатишликлени гелишлеге гёре тюрлендирме, оланы тюз язма;
- сыпатишликлени ва хабар багъышдагъы бет ишликлени бир-биринден айырма;
- атишликлени этилишин англатма ва оланы гелишлеге гёре тюрлендирме
- атишликлени ишлик ва атлыкъл белгилерин айырма;
- атишликни жумладан табып, олар жумланы къайсы уьйюрю экенни белгилеме;
- текстде ёлугъагъан атишликлени язып, олар къайсы тайпасына гирегенин англатма;
- баш сёзю ат ишлик болагъан сёзтагъымлар гелтирме;

- гъалишликлер айрылагъан ва айрылмайгъан гезиклерин англатма;
- гъалишликлени ишликlege де, гъаллыкълагъа да ошайгъан хасиятларын айырып гёрсетме;
- гъалишликлени этилишин ва оланы тюз язылышын англатма;
- гъалишликли байламны текстдан яда жумладан табып, ону англатма ва тилде тюз къоллама;
- текстден айрылгъан айры гъалишликлени ва гъалишлик байламланы табып, тийишли еринде токътав белгилени къоллама; бир-бир гъалишликлер неге айрылмагъанны себебин англатма
- . - кёмекчи ишликлени биринчи ва экинчи тайпаларын белгилерине гёре айырма;
- кёмекчи ишликлени этилишин ва оланы тюрленишин биле;
- Эди, экен деген кёмекчи ишликлени тюз язылышын англатма;
- къошма ишликлер нечик этилегенни ва оланы тюрленишин англатма;
- къошма ишликлени тюз язылышын, сёйлев тилде къолланышын англатма;
- гъаллыкъны белгилерин, оланы этилишин, маъна якъдан бёлюклерин англай;
- къошма гъаллыкъланы этилишин, тюз язылышын ва жумлада кютеген къуллугъун биле
- текстден гъаллыкъланы табып, олар къайсы бёлюкlege гирегенин англатма;
- маънадаш ва къаршыдаш гъаллыкъланы сёйлейгенде къоллама;
- тиркевючлени авуз ва языв тилде тюз къоллама;
- тиркевючлени де, башгъа тил гесимлени де къуллугъун кютеген сёзлени бир-биринден айырма; - тиркевючню гелишлерде (тавну башына, тавну башында, тавну башындан) ва башгъа формаларда (сени булан, сени булангъы) къоллама; оланы морфология якъдан чечме;
- текстден кёмекчи атланы табып, оланы кёмекчи атлыкълар экенин гёрсетеген белгилерин англатма;
- байлавучланы оланы белгилерине гёре оьзге тил гесимлерден айырма
- къошма, тизеген, иертеген; къошагъан, айырагъан, къаршылыкълы байлавучланы бир-биринден айырып оланы белгилерине гёре авуз ва языв тиллерде къоллама

- булан, бир, да (де), не деген сёзлени байлавучланы кьуллугъун кютегенин биле;
 - текстден байлавучланы табып, оланы тюрлюлерин тапкьырлагъа айырып язма;
 - гьар тюрлю байлавучланы кьоллап жумлалар тизме; - гесекчелер нечик маъналар англатагъанны ва башгъа тил гесимлени гесекчелени кьуллугъунда кьолланышын биле;
 - гесекчелени тюз язылышын, олар не маъна англатагъанны англама; гесекчелени кьоллап, жумлалар тизме;
 - языв ва авуз тилде модал сёзлени тюз кьоллама, модал сёзлени жумлада кютеген кьуллугъун; жумлада кьолланагъан кююне къарап модал сёзлени бёлюклерин англатма;
 - гьар тюрлю гьислени англатагъан уьнлюклени жумлада кьоллама;
 - тюрлю-тюрлю авазланы гёрсетеген уьнлюклени ва къатнашыв арада кьолланагъан сёзлени мисаллар гелтирип англатма;
 - уьнлюклени интонация якъдан айырма, уьнлюклени янында айырым ва чакъырыв белгини кьоллама; - озьбашына кьолланагъан тил гесимлени оланы маъналарына ва озьге белгилерине гёре айырма;
- кёмекчи тил гесимлени оланы белгилерине гёре айырма.

КЛАСЛАГЪА ГЁРЕ ПРЕДМЕТНИ ТЕМАТИКА ПЛАНЛАШДЫРЫВ

Тематика планлашдырылыв йыллагъа гёре берилген, онда темалагъа гёре сагъатлар гёрсетилген. Сагъатланы ва темаланы гезигин муаллим озьюню къаравуна гёре алышдырып бола.

Гьар теманы уьйренегенде оьтгерилме герек ишлер планлашдырылгъан гьаракатлагъа етишмек муратда берилген.

№	Тема уроков Дарсны темасы	Часы Сагъат	Дата	
			По плану	По плану
1.	Лексика. Словообразование. Лексика. Сёз яратыв.	1	2.09	2.09
2.	Прилагательное. Существительное Атлыкъ.Сыпатлыкъ	1	9.09	9.09
3.	Числительно. Местоимение. Санавлукъ. Орунча	1	16.09	16.09
4.	Начальная форма глагола. Ишликни маънасы. Ишликни баш къалиби	1	23.09	23.09
5.	Спряжение глаголов по лицам и числам Ишликни бетлеге ва санавлвгъа гере тюрлениши.	1	30.09	30.09
6.	Правописание личных суффиксов Бет къошумчаланы къолланышы	1	7.10	7.10
7.	Диктант	1	14.10	14.10
8.	Работа над ошибками. Условное наклонение и их формы Тилев багъыш ва оланы къошма къалиплери Хаталаны уьстюне иш.	1	21.10	21.10
9.	Залоги глаголов. Наклонение глаголов. Повелительное наклонение. Ишликни даражалары .Ишликни багъышлары. Буйрукъ багъыш.	1	28.10	28.10
10.	Шарт багъыш ва оланы къошма къалиплери	1	11.11	11.11
11.	Изъявительное наклонение.	1	18.11	18.11

	Настоящее время, будущее время и прошедшее время. Хабар багъыш. Гъалиги заман, гележек заман, гетген заман.			
12.	Образование глаголов. Ишликни этилиши	1	25.11	25.11
13.	Неопределённая форма глагола Инфинитив	1	2.12	2.12
14.	Диктант	1	9.12	9.12
15.	Работа над ошибками. Понятие о причастии. Роль в предложении. Сыпатишликден англав. Инфинити жумлада кьуллугъу. Хаталаны уьстюне иш.	1	16.12	16.12
16.	Понятие о причастии. Роль в предложении. Сыпатишликден англав. Инфинити жумлада кьуллугъу.	1	23.12	23.12
17.	Признаки глагола и прилагательных в причастиях. Времена причастий. Сыпатлишликни заманлары Сыпатишликде ишликни ва сыпатлыкъны белгилери.	1	30.12	30.12
18.	Употребление причастий в роли существительных Сыпатлишликни атлыкъланы орнуна къолланышы .	1	13.01	13.01
19.	Изменение причастий . Сыпатишликни алышыныву.	1	20.01	20.01
20.	Понятие о отыменных глаголах 1 и 2 типа Атишликлерден англав. Атишликлени биринчи ва экинчи тайпасы	1	27.01	
21.	Диктант	1	3.02	
22.	Работа над ошибками. Роль назывных глаголов в предложении	1	10.02	

	Атишликлерде ишлени, атлыкъны белгилери . Хаталаны уьстюне иш.			
23.	Понятие о деепричастии. Образование деепричастий . Деепричастный оборот Гъалишликлерден англав Гъалышликни байлам Гъалишликни этилиши.	1	17.02	
24.	Понятие о вспомогательных глаголах Кёмекчи ишликлени гъакъында англав.	1	24.02	
25.	Диктант	1	3.03	
26.	Работа над ошибками. Провописание вспомогательных глаголов и их роль в предложении Кёмекчи ишликлени тюзъязылышы ва оланы жумлада къулугъу. Хаталаны уьстюне иш.	1	10.03	
27.	Понятие о наречиях,ряды и образование. Гъалыкъланы гъакъында англав, оланы белюклери ва этилиши.	1	17.03	
28.	Словообразовательные суффиксы. Сложные наречия. Гъалыкъ этеген къошумчалар. Къошма гъалыкълар.	1	7.04	
29.	Понятие о послесловах и их роль в предложении. Тиркевючлени гъакъында англав, тюзъязылышы ва оланы жумлада къулугъу.	1	14.04	
30.	Понятие о союзах и их разновидности. Понятие о послесловах Байлавучланы гъакъында англав ва оланы тюрлюлери. Кёмекчи	1	21.04	

	атлардан англав.			
31.	Понятие о частицах и их правописании Гесекчилени гъакъында англав ва гесекчилени тюз язылышы	1	28.04	
32.	Понятие о модальных словах и их роль в предложении. Модальный сёзлерде англав, тюзъязылышы ва оланы жумлада къулугъу	1	5.05	
33.	Диктант	1	12.05	
34.	Работа над ошибками. Повторение пройденного материала. Хаталаны уьстюне иш. Такрарлав.	1	19.05	
35.	Обобщение	1	26.05	

Рекомендуемая литература:

1. Абдуллатипов А.Ю. Формирование исторических форм реализма в кумыкской литературе. Мах-ла издат. ДГУ 1981 г.
2. Аджиев А.М., Къумукъ халкъ авуз яратывчулугъун школада уыйренив. Махачкала Даг.учпедгиз, 1980 г.
3. Алибеков М., Адаты кумыков.
4. Алиев М.С. Зарождение и развитие кумыкской литературы (учебное пособие). Махачкала Дагиздат 1979 г.
5. Алиев М.С., Акаев М.Д. Революциядан алдагъы къумукъ адабият. Махачкала ДГУ 1980 г.
6. Бамматов Б.Гь. «Орфографический словарь кумыкского языка», изд. Махачкала, 2005 г.
7. Гаджаматов Н.З., Саитов А.М., Сборник диктантов (для 5-11 классов)
8. Жачаев А. I, II, III тома изд. Махачкала, 2001, 2003, 2004 г.г.
9. Журнал «Къарчыгъа», под ред. Алишева Ш.
10. Журнал «Тангчолпан», под ред. Алиев К.
11. «Изложение с комплексным анализом текста» по Безымянной О.
12. Концепция модернизации Российского образования на период до 2010 г.
13. Лебеденко А.А. «Философия сердца в концепции Гуманной Педагогике». Издательский Дом Амонашвили Ш., 2005.
14. Лопатина М., Скребцова М. «Ступени мудрости: 50 уроков о добрых качествах для знаний с детьми младшего и среднего возраста»,

Лопатина М., Скребцова М. – М: Амрита – Русь, 2005 г. – 384 стр.:

(серия «Образование и творчество»).

15. Мучник Б.Р. Культура письменной речи: формирование

стилистического мышления – М. 1994 г.

16. Оьлмесов Н.Х., Методика кумыкского языка.

17. Оьлмесов Н.Х., Гаджамато Н.З., Внеклассное чтение.

18. Пословицы и поговорки. Сост. Абдурахманов А.К.

19. Саидов А.М., Проблемы и перспективы развития кумыкско-русского
двуязычия. (Типология и функционирования).

20. Фольклер «Къумукъ халкъ ёмакълары», изд. Махачкала, 1989 г.

Составители: Магомедович А.С., Магомедович А.А.

21. Фольклор кумыкского языка. Сост. Гаджиев А.М.

22. Шихамедовна С.Гь. «Кумыки». изд. Махачкала, 1961 г.

23. Школьные учебники для 5-11 классов. Изд. Махачкала, НИИ педагогики.

